

Ц 28

2211

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

ЦВІРОВА Тамара Дмитрівна

УДК 374 (19)

**РОЗВИТОК ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
РІЗНИХ ТИПІВ В УКРАЇНІ (1920-1941 рр.)**

13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

1579

БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

Київ — 2004

100310591

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано в лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання, Академія педагогічних наук України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
НАУМЕНКО Раїса Андріївна,
Національна академія державного управління
при Президентові України,
начальник управління підготовки
науково-педагогічних та наукових кадрів

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
СУЩЕНКО Тетяна Іванівна,
Запорізький інститут післядипломної
педагогічної освіти, завідувач кафедри
педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
БОНДАР Людмила Семенівна,
Інститут педагогіки АПН України,
провідний науковий співробітник
лабораторії історії педагогіки.

Провідна установа — Чернігівський державний педагогічний
університет ім. Т.Г.Шевченка, кафедра
педагогіки, Міністерство освіти і науки
України, м. Чернігів.

Захист відбудеться “ 14 “ жовтня 2004 р. о 16³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ — 30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ — 30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 11 “ вересня 2004 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Ярошенко

О.Г. Ярошенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Державотворчі процеси в Україні зумовлюють зміни у галузі освіти, потребують нових підходів до змісту, принципів, напрямів виховання. В умовах розбудови держави, коли проблема всебічного гармонійного розвитку особистості стає однією з найважливіших педагогічних проблем, позашкільна освіта набуває особливого значення.

Виховна робота з дітьми і підлітками в позашкільних закладах у процесі свого історичного розвитку пройшла тривалий шлях формування як невід'ємної частини цілісної системи освіти в державі.

Осмислення прогресивних ідей минулого з погляду сьогодення є необхідною передумовою всебічного розуміння дослідниками нових проблем, що постали перед педагогічною наукою і практикою у зв'язку зі створенням національної системи освіти та позашкільного навчання й виховання.

Прийняття Конституції України, законів України “Про освіту” та “Про позашкільну освіту”, Національної доктрини розвитку освіти України XXI століття, “Концепції позашкільної освіти та виховання” “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти”, Положення “Про позашкільний навчальний заклад” істотно змінили роль і місце позашкільної освіти в системі загальної освіти України, сприяли зростанню значущості позашкільної виховної роботи. Наслідком спільної роботи державних органів та органів управління, педагогів позашкільних навчальних закладів і педагогічної науки в державі стало народження позашкільної педагогіки як самостійної галузі педагогіки. Проте багато важливих питань щодо організації діяльності позашкільних закладів та їх функціонування залишаються не вирішеними. З метою розв'язання цієї актуальної багатоаспектної проблеми виникає потреба звернутися до історії цього питання.

Вагомим внеском у розробку теоретичної бази позашкільної роботи стали наукові праці видатних педагогів Н.Крупської, А.Макаренка, В.Сухомлинського, С.Шацького. Проблемам виховання в позашкільних закладах присвячені роботи Л.Балясної, І.Беха, П.Блонського, Л.Бондар, Б.Кобзаря, М.Коваль, Є.Мединського, М.Миронова, А.Романова, А.Сиротенка, Т.Сущенко, В.Шульгіна та дисертаційні дослідження С.Букресвої, Л.Ібрашевої, А.Ковальнової, І.Рябченко, М.Сидоренка, Л.Тютюнник, Н.Харінко, А.Шепілової.

Нинішній практичний і теоретичний стан проблеми розвитку позашкільних закладів свідчить про недостатню її розробленість і потребу у використанні цінної спадщини попередніх років. Загальні питання розвитку педагогічної науки в галузі народної освіти в Україні, у тому числі і позашкільної, знайшли відображення в працях А.Бондаря, М.Гриценка, М.Гриценка, О.Дзеверіна, Ф.Корольова, Є.Мединського, Я.Ряппо, С.Сірополка, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка, Г.Ясницького.

Аналіз сучасних досліджень проблеми виховної роботи в позашкільних закладах дав змогу систематизувати результати наукових праць, що стосуються історії становлення й розвитку позашкільної освіти в Україні.

Розвиток позашкільної виховної роботи з дітьми в РРФСР у 1917-1941 рр. був предметом дисертаційного дослідження А.Шепілової (1975). Автором визначено основні напрями виховної роботи, її зміст і суть, доведено, що позашкільна робота була спрямована на формування в молодого покоління класової самосвідомості, марксистсько-ленінського світогляду.

Актуальні проблеми взаємодії школи та позашкільних закладів порушено в дисертації І.Мітіної (1971), предметом якої стали педагогічні основи взаємодії позашкільних закладів зі школами.

Проблеми позашкільного виховання дітей у контексті діяльності просвітницьких товариств висвітлювалися в дисертаційному дослідженні Л.Березівської (1999). У роботі розкриваються зміст, організаційно-методичні засади та форми позашкільного виховання Київських просвітницьких організацій (друга половина XI-поч. XX ст.).

Історико-педагогічний аналіз розвитку позашкільної освіти в Україні у 1957-2000 рр. зроблено в дисертації В.Береки (2001). Автор виділив основні етапи становлення позашкільної освіти в державі у зазначений період і визначив перспективні шляхи використання досвіду організації навчально-виховного процесу в сучасних умовах. Щодо питання виховної роботи в позашкільних закладах України в 1920-1941 рр., то воно в роботі розглянуто частково.

Значний інтерес для нашого дослідження становить дисертація Н.Харінко (1973), оскільки це перше дослідження, присвячене проблемам виховної роботи в позашкільних закладах (на досвіді Української РСР), питанню становлення і розвитку позашкільних закладів в Україні за 50 років, принципам їх інструктивно-методичної діяльності.

У дисертаційному дослідженні С.Букревої (1981) проаналізовано проблеми позашкільної роботи з дітьми. Питання позашкільного виховання розглянуто в контексті тогочасного політико-економічного становища держави, провідної ідеології комуністичної партії та принципів комуністичного виховання. Відповідно й методологічною основою було визначено марксистсько-ленінське вчення про культурну революцію та комуністичне виховання підрастаючого покоління, виховання особистості як будівника комуністичного суспільства. Проте предметна база дослідження обмежувалася відкритими матеріалами і документами, бо в той час багата спадщина українських педагогів-фундаторів позашкільного виховання не була реабілітована. Не розглядалась як передумова становлення позашкільної виховної роботи і діяльність просвітницьких товариств. Розвиток позашкільних закладів — багатоаспектна проблема, тому одним із підходів до її розв'язання є

дослідження змісту, методів і форм організації виховної роботи в позашкільних закладах.

Зазначені дисертаційні роботи, безумовно, збагатили науково-інформаційну базу нашого дослідження. Однак ще відсутні наукові праці, які б розглядали виховну роботу з дітьми та підлітками як одне з головних завдань діяльності позашкільних закладів та узагальнювали методи і форми організації виховної роботи в Україні у позашкільних закладах різних типів у досліджуваний період.

Актуальність зазначеної проблеми, важливість об'єктивного осмислення теоретичного і практичного досвіду позашкільної освіти, необхідність її реформування на основі використання спадщини минулого, а також відсутність фундаментальних узагальнюючих історико-педагогічних досліджень у цій галузі зумовили вибір теми дисертаційного дослідження “Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941 рр.)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України і є складовою теми “Соціально-педагогічні засади діяльності сучасного позашкільного закладу”. Державний реєстраційний № 0100U000152. Тему дослідження затверджено вченою радою Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України (протокол № 4 від 31 березня 1999р.) та узгоджено на засіданні бюро ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 5 від 14 вересня 1999 р.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1920-1941 рр. У 20-х роках почали створюватися перші державні позашкільні заклади, головною метою яких було виховання всебічно гармонійно розвиненої особистості. Закладалися підвалини народної освіти, однією із складових якої була позашкільна виховна робота з дітьми. Це період розвитку мережі позашкільних закладів у країні.

Нижня межа дослідження зумовлена прийняттям перших офіційних документів (“Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей”(1920), постанова “Про дитячі будинки” (1920), які визначили шляхи розвитку виховної роботи з дітьми і підлітками в позашкільних закладах.

Верхня межа встановлена нами з певною мірою умовності і детермінована передусім політичними та соціально-економічними причинами. Друга світова війна внесла докорінні зміни до життя народу, стану освіти, у тому числі до змісту діяльності позашкільних закладів, який спрямовувався на підготовку до оборони держави. З початком Великої Вітчизняної війни Україна перебувала під німецькою окупацією, тому функціонування позашкільних закладів було тимчасово призупинено.

Географічні рамки дослідження обмежуються висвітленням розвитку позашкільних закладів на території УСРР (до 1922 р.) та території УСРР (УРСР з 1937 р.) у складі СРСР (після 30.12.1922).

Об'єкт дослідження – діяльність позашкільних закладів різних типів в Україні

Предмет дослідження – розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920–1941) та виховна робота в них.

Мета дисертаційного дослідження полягає у проведенні наукового аналізу розвитку позашкільних закладів в Україні, визначенні основних методів і форм організації виховної роботи в них у досліджуваній період у контексті історичних і освітніх реформ зазначених років.

Відповідно до предмета і мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати передумови становлення і розвитку позашкільних закладів в Україні в досліджуваній період;
- охарактеризувати основні тенденції та особливості розвитку мережі позашкільних закладів в Україні у 1920-1941 рр.;
- уточнити й обґрунтувати етапи розвитку позашкільних закладів у досліджуваній період;
- систематизувати основні принципи, головні напрями роботи позашкільних закладів;
- узагальнити досвід організації діяльності позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941) з метою з'ясування перспективи його використання у сучасній теорії та практиці позашкільної роботи.

Методологічною основою дослідження є загальні положення теорії наукового пізнання, діалектичний принцип всезагального зв'язку предметів і явищ матеріального світу, вивчення їх розвитку на основі єдності історичного та логічного, загального, одиничного та особливого, дослідження педагогічної науки про розвиток особистості як суб'єкта й об'єкта виховання та навчання.

Теоретичною базою дослідження стали закони України “Про освіту”, “Про позашкільну освіту”, Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”), “Концепція позашкільної освіти та виховання”, “Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти”; наукові праці з проблем теорії та історії педагогіки, матеріали науково-методичних видань і періодики. У ході дослідження були проаналізовані науково-методичні публікації педагогів, діячів, які очолювали освітню галузь у період 1920-1941 рр. в Україні, а саме: Г.Гринька, В.Затонського, О.Шумського, М.Скрипника, П.Постишева, Я.Ряппо; праці вітчизняних педагогів К.Ушинського, Г.Ващенко, А.Макаренка, С.Русової, С.Сірополка, Я.Чепіги. Значний інтерес для нашого дослідження мали праці з історії освіти в Україні, видані за останні роки О.Сухомлинською, М.Ярмаченком, Л.Березівською.

Методи дослідження: конкретно-пошуковий (за допомогою якого було здійснено теоретичний аналіз, систематизацію і класифікацію архівних документів, друківаних джерел з питань історії освіти, соціального виховання, виховної роботи в позашкільних закладах); аналітичний (що дозволив проаналізувати відповідну науково-педагогічну літературу з використанням інтерпретації, порівняння, систематизації та узагальнення); порівняльно-історичного аналізу, узагальнення й систематизації, які дають змогу виявити причинно-наслідкову та історичну зумовленість виникнення досліджуваної проблеми, охарактеризувати закономірності й тенденції її розвитку; ретроспективний і хронологічний (для дослідження динаміки змін, які відбувалися в організації виховної роботи, у структурі позашкільних закладів у хронологічній послідовності).

Фактологічний матеріал дисертації становлять: документи та матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України) (фонди 166, 1, 2, 318, 806, 2605), що стосуються організації соціального виховання дітей та підлітків в Україні, створення позашкільних закладів; законодавчі акти, рішення з'їздів, конференцій, нарад з питання освіти, зокрема позашкільної; документи міністерств і відомств, яким підпорядковувалися дитячі позашкільні заклади; зібрання постанов, розпоряджень Уряду УРСР; поради з питань соціального виховання, статистичні збірники, протоколи нарад, пленумів партійних, комсомольських та профспілкових комітетів з питань позашкільної виховної роботи; публікації у провідних педагогічних журналах 1919-1941 рр. ("Дитячий рух", "Комуністична освіта", "Радянська освіта", "Шлях освіти" та ін.); матеріали періодичної преси досліджуваного періоду (газети "Вісті ВУЦВК", "За зразковий палац", "Комсомолец України", "Піонерський форпост", "Сталінська юнь" та ін.); твори відділу зарубіжної україністики з фондів Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського НАН України, автори яких були реабілітовані: Альберштейн і Ястржембський В. Система народної освіти, 1929; Мамонтов Я. Хрестоматія сучасних педагогічних течій, 1926; Серебряний Л. Піонерський форпост, 1936; література з власних архівів палаців дітей і молоді м. Києва, м. Харкова; вітчизняна історико-педагогічна література, присвячена розвитку освіти в Україні у досліджуваній період; фонди Науково-педагогічної бібліотеки АПН України; праці видатних вчених та педагогів, науково-педагогічна діяльність яких стосувалася досліджуваного періоду, А.Макаренка, Є.Мединського, С.Русової, Я.Чепіги та ін.; дисертації з проблем діяльності позашкільних закладів.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше проведено цілісний аналіз розвитку позашкільних закладів різних типів в Україні в 1920-1941 рр. у контексті історичних і освітніх реформ зазначеного періоду; з'ясовано підходи до організації виховної роботи в позашкільних закладах України у період, що досліджувався, основними серед яких є: організація дозвілля дітей і підлітків, формування політичної свідомості та світогляду молодих громадян,

залучення їх до активної трудової діяльності; зорієнтованість основного змісту виховної роботи на всебічний гармонійний розвиток особистості.

Уточнено й обґрунтовано етапи розвитку позашкільних закладів у 1920-1941 рр.: перший етап — 1920-1925 рр., другий — 1925-1933 рр., третій — 1934-1941 рр.; виявлено й охарактеризовано особливості діяльності позашкільних закладів різних типів на кожному з трьох етапів.

Визначено, що основними формами організації виховної роботи в позашкільних закладах у період, що досліджувався, були: культурно-масові (свята, фестивалі, концерти, вечори, огляди тощо), суспільно-політичні (різнопланові зустрічі, конференції, акції), фізкультурно-оздоровчі форми (спортивно-масові ігри, змагання, спартакіади, походи); обґрунтовано роль громадськості у позашкільному вихованні дітей та підлітків.

Розкрито тенденції розвитку мережі позашкільних закладів та виховної роботи в них (відповідно до етапів): соціальний захист, оздоровлення, культурно-освітній розвиток дітей та підлітків, організація їхнього змістовного дозвілля, боротьба з бездоглядністю; пристосування змісту позашкільного виховання до виконання завдань трудової політехнічної школи; всебічний гармонійний розвиток особистості.

До наукового обігу введено маловідомі джерела: Порадник по соціальному вихованню, 1921; Руководство по социальному воспитанию, 1924; Художнє виховання дітей, 1930; Яновська Е. Соціальне виховання як неминуча історична потреба, 1921; архівні матеріали, що збагатили історію педагогіки розкриттям основних тенденцій розвитку позашкільних закладів і змістом їх діяльності в Україні у 1920-1941 рр.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення й висновки дисертаційного дослідження розширюють наукове розуміння історії, теорії та практики виховної діяльності позашкільних закладів. Дослідження дає можливість впроваджувати у практику невиправдано забуті, перевірені досвідом практичної діяльності та актуальні й на сьогоднішній день форми організації виховної роботи, а саме: спортивно-масові ігри, вогнища, карнавали, зльоти та ін., наповнюючи їх новим змістом. Здобуті результати, фактичний матеріал і теоретичні узагальнення можуть бути використані в подальшій науковій розробці проблем позашкільної освіти й виховання, при викладанні курсу “Педагогіка” та спецкурсів, у порівняльній педагогіці й практиці позашкільного виховання, на курсах підвищення кваліфікації працівників позашкільних навчальних закладів у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків дослідження забезпечуються науковим підходом автора до аналізу історико-педагогічних і соціальних явищ та фактів, опорою на принципи об’єктивності, історизму, системності, використанням значного обсягу теоретичного матеріалу, архівних

джерел і першоджерел, застосуванням комплексу методів, адекватних меті й завданням дослідження.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України (1999-2002), доповідались на звітних науково-практичних конференціях Інституту проблем виховання Академії педагогічних наук України (1999-2002), методологічних семінарах педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів, на міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного закладу”(Київ, 2002). Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом публікацій матеріалів у фахових виданнях.

Результати дослідження впроваджені в навчально-виховний процес Дитячого оздоровчо-екологічного центру м. Києва (довідка № 82 від 7 квітня 2004 р.) та застосовані при написанні літопису „Київський Палац дітей та юнацтва – сторінки історії: люди, події, факти” (довідка № 46 від 25 лютого 2004 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження відображено в 10 одноосібних публікаціях автора, з них 9 - у фахових виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (363 найменування, з них 70 – архівних), 4 додатків. Повний обсяг дисертації становить 236 сторінок, обсяг основного тексту – 178 сторінок. У роботі подано 8 таблиць та 19 рисунків на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, методологічну основу, розкрито наукову новизну, охарактеризовано хронологічні та географічні межі дослідження, визначено теоретичну й практичну значущість роботи, наведено дані щодо апробації отриманих результатів дослідження.

У першому розділі “Становлення та основні тенденції розвитку мережі позашкільних закладів в Україні 1920-1941 рр.” проаналізовано суспільно - політичні, соціально-економічні передумови створення позашкільних закладів в Україні, висвітлено основні етапи і тенденції їх розвитку.

Становлення позашкільних закладів для роботи з дітьми і підлітками було тісно пов'язане з історичними подіями в державі і мало свої певні етапи розвитку. 1917-1920 рр., які передували досліджуваному періоду, були важливими віхами в історії української освіти: у цей час сформувалася ідея створення національної освіти, були розроблені перші теоретичні і практичні кроки щодо її реалізації.

Освітня політика українських урядів та розбудова школи привели широку громадськість до розуміння необхідності створення своєї власної системи навчання й виховання підростаючого покоління. У ці роки відбувалося зародження й становлення національної школи та педагогіки в Україні, були створені передумови для організації позашкільної виховної роботи серед дітей та підлітків, головним завданням якої вважалися передусім боротьба з безпритульністю й бездоглядністю. У 1917 р. був висунутий принцип безперервності освіти, що забезпечувало єдність усіх її ланок – дошкільної, шкільної та позашкільної; був розроблений план позашкільної освіти, відповідно до якого почали створюватися позашкільні заклади для дітей та молоді. Перші позашкільні заклади (майданчики, клуби) будувалися на ґрунті національного оточення дитини – рідної мови, гри, продовжуючи родинне виховання.

Розкрита роль просвітницьких організацій у вирішенні проблем виховання підростаючого покоління та показано їх значення у розгортанні позашкільної виховної роботи, засобами якої вони прагнули вплинути на процес виховання незаможних верств дитячого населення, на формування національної та громадянської самосвідомості дітей та підлітків. Як показало дослідження, у цих діях було присутньо намагання через позашкільну освіту провести національну ідею.

У роботі констатується, що період 1917-1920 рр. був складним у політичному плані, але відіграв значну роль у процесі розвитку позашкільної освіти. Сказане стосується створення Центральною Радою Департаменту позашкільної освіти, який заклав основи створення установ нового типу – позашкільних закладів для виховання дітей та підлітків (клубів, майданчиків).

Проблеми позашкільного виховання нової генерації були в центрі уваги Народного комісаріату освіти (НКО) й вирішувалися залежно від політичного та економічного стану держави. Під керівництвом НКО відкривалися позашкільні заклади різних типів – від найпростіших (майданчиків у 20-і рр.) до сучасних (будинків та палаців піонерів і жовтенят наприкінці 30-х рр.), розв'язувалися питання організації дитячого дозвілля, створювалися всі умови для всебічного гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Було встановлено, що у досліджуваний період Україна проводила чіткий і послідовний курс, спрямований на формування державної політики в галузі народної освіти, на виховання нової генерації. Вже перші нормативні документи уряду України з питань народної освіти “Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей”, “Кодекс законів про народну освіту в У.С.Р.Р.” визначили мету й завдання виховання підростаючого покоління. На позашкільну роботу покладалося головне завдання масової організації дітей та підлітків.

Ретроспективний розгляд проблеми дає підстави виділити три основні етапи розвитку мережі позашкільних закладів, кожному з яких були притаманні певні

особливості. Перший етап — 1920-1925 рр., другий — 1925-1933 рр., третій — 1934 - 1941 рр.

До середини 20-х рр. у країні був період відновлення народного господарства. У зв'язку з цим на першому етапі (1920-1925) головна увага держави приділялася створенню максимальної кількості закладів соціального виховання для безпритульних, бездоглядних дітей, сиріт та напівсиріт з метою їх врятування й соціального захисту. Тому проблеми виховання підростаючого покоління тимчасово відійшли на другий план. У 1920-1925 рр. були створені й функціонували постійні заклади соціального виховання та установи літнього триместру, які спочатку створювалися стихійно. Кількість їх була невеликою і не повною мірою задовольняла вимоги держави, з одного боку, та вимоги дітей і підлітків, з іншого. Організація позашкільного виховання у зазначений період була новою справою, тому не мала досвіду, на який можна було б спиратися.

Отже, основними тенденціями створення й діяльності позашкільних закладів на першому етапі визначалися соціальний захист дітей, їх оздоровлення, боротьба з безпритульністю, ліквідація неписьменності, забезпечення культурно-освітнього розвитку, організація суспільно-корисної праці й змістовного дозвілля.

Другий етап (1925-1933) характеризувався стабілізацією процесу безпритульності. Це був період політехнізації школи, у який НКО приділяв значну увагу політехнічному навчанню та вихованню: необхідно було забезпечити дітей та підлітків технічною грамотністю, виховувати нові кадри для промисловості та сільського господарства.

У 30-і рр. розпочався перехід до планового розвитку мережі дитячих позашкільних закладів, відбувався пошук нових, більш дієвих форм організації виховання підростаючого покоління. На цьому етапі почали створюватися профільні заклади, які проводили позашкільну виховну роботу в одному визначеному напрямі: станції юних натуралістів, юних техніків, дитячі залізниці, дитячі театри й кінотеатри, бібліотеки, спортивні школи. Продовжували функціонувати й заклади широкого профілю, які проводили роботу з основних напрямів комуністичного виховання й мали відповідну кількість кабінетів та майстерень (клуби різних типів). Був прийнятий план створення позашкільних закладів на другу п'ятирічку. У зазначений період визначилося уявлення про цілі, зміст позашкільного виховання як про всебічний розвиток особистості, що здійснювався шляхом виявлення схильностей дітей у процесі колективної суспільно-корисної праці. На розв'язання цих проблем були спрямовані організаційні зусилля державної влади та діючої у той час комуністичної партії.

Окреслились основні тенденції розвитку виховної роботи у позашкільних закладах, а саме: пристосування змісту виховання до завдань трудової політехнічної школи; робота з краєзнавства; запровадження комплексу ГПО, оздоровлення та організація дозвілля дітей за місцем їх проживання. На формування мережі

позашкільних закладів впливав соціально-економічний розвиток держави: усі позашкільні заклади створювалися за потребами держави. У 30-і рр. в умовах утвердження адміністративно-командного керівництва діяльність позашкільних закладів була спрямована на допомогу школі, на участь у політичних та громадських акціях, кампаніях, тим самим втративши значною мірою головне своє досягнення й призначення – розвиток творчості, виховання всебічно гармонійно розвинутої особистості.

Третій етап (1934-1941) характеризувався масовим відкриттям по всій країні позашкільних закладів нового типу – палаців та будинків піонерів і жовтенят (комплексних закладів) та профільних закладів різних типів, які створювалися у зв'язку із необхідністю вирішення питання організації дозвілля дітей і підлітків та їх всебічного розвитку. Однак, на цьому етапі відбувалася політизація, заорганізованість виховної роботи з боку органів НКО, ВЛКСМ. У зазначений період головним завданням школи було навчання, тому виховання підростаючого покоління покладалося на позашкільні заклади. Відповідно до цього був прийнятий план створення мережі позашкільних закладів на другу п'ятирічку (з 1934 р.).

Як бачимо, за період 1920-1941 рр. в Україні в основному склалася розгалужена державна й суспільна мережа позашкільних закладів, що давало можливість розвивати здібності та інтереси дітей і підлітків (табл.1).

Таблиця 1.

Мережа основних типів позашкільних закладів в Україні на початку 1941 р.

Тип позашкільного закладу	Кількість закладів
Клуби різних типів	454
Дитячі бібліотеки	53
Дитячі театри	8
Кімнати при житлокооперативах, форпости	500
Станції юних техніків	134
Станції юннатів	20
Екскурсійні бюро і бази	31
Ігротеки	32
Спортивні школи	48
Палаці та будинки піонерів і жовтенят	42
Усього	1331

У другому розділі “Зміст, методи й форми організації виховної роботи в позашкільних закладах України (1920–1941)” проаналізовано наукові та практичні напрацювання в галузі позашкільної освіти в історії педагогічної науки і

практики, досвід виховної роботи в позашкільних закладах у зазначений період, визначені мета, завдання, головні принципи, основні напрями, зміст, методи і форми організації виховної роботи з дітьми і підлітками в позашкільних закладах різних типів.

Здійснений у ході дослідження теоретичний аналіз становлення й розвитку виховної роботи в позашкільних закладах свідчить про те, що на всіх етапах розвитку педагогічної науки позашкільна виховна діяльність в Україні розглядалася як важлива педагогічна проблема, була предметом турботи держави, збагачувалась новим змістом і новими формами.

Позашкільна освіта як складова частина народної освіти і як один із факторів всебічного гармонійного розвитку особистості розглядалася у працях українських та російських учених і педагогів (К.Ушинського, С.Русової, Я.Чепіги, Г.Вашенка, С.Шацького, Є.Мединського, А.Луначарського, Н.Крупської, А.Макаренка). Вони визнали необхідність позашкільної освіти, її місце, роль, окреслили завдання, принципи та напрями. Вітчизняні вчені та педагоги наголошували на тому, що система навчання й виховання відповідала тогочасним соціально-економічним умовам життя й національним традиціям, а мета виховання витікала з потреб і прагнень народу. Вони розробили концепцію національного виховання і створили освітньо-виховну систему України, визначили принципи національного виховання.

У дослідженні доведено, що сучасні ідеї позашкільного виховання – всебічний гармонійний розвиток особистості, основні принципи, такі як народність, гуманізація, демократизація, добровільність, безперервність виховного процесу мають свою історію. Ідея народності виховання була основою педагогічної системи К.Ушинського. У своїх працях учений розвинув думку про необхідність організації діяльності дітей у позанавчальний час, використовуючи для здійснення справжнього, дійсного виховання гурткову роботу. Ці ідеї отримали подальший розвиток у творчості С.Русової, яка наголошувала на тому, що позашкільна освіта потрібна всім для підвищення культурного поступу країни як найкращий засіб виховання гармонійно розвинутої особистості. Однак для досягнення цієї мети треба було планомірно створити мережу безкоштовних позашкільних закладів. Педагог підкреслювала необхідність взаємодії виховної роботи школи та позашкільних закладів. Поділяючи ідеї С.Русової щодо безперервності виховання, С.Шацький вважав основним його принципом комплексний підхід.

Новий погляд на природу позашкільної освіти був запропонований Є.Мединським, який вважав, що школа і позашкільна освіта – це різнорідні явища, тому що мають різне походження, позашкільна освіта не має примусу, вона спрямована на розвиток особистості, на підтримку її зростаючих інтересів та запитів, не обмежується програмами. Ці вчені, педагоги вважали, що дитина – центр виховного процесу, тому організація виховної роботи, форми, методи повинні визначатися, головним чином, її потребами та інтересами. Заслуга українських та

російських учених у галузі педагогіки полягала в тому, що головною метою позашкільного виховання було визначено всебічний гармонійний розвиток особистості, започатковано особистісний підхід до позашкільного виховання дитини, визнано цінність, необхідність позашкільної виховної роботи. Визнання позашкільної освіти як засобу всебічного розвитку особистості, що здійснюється в позашкільних закладах різних типів, залишається актуальним і сьогодні.

У досліджуваній період в позашкільній роботі склалася струнка система принципів виховання підростаючого покоління, яка включала в себе комуністичну ідейність, цілеспрямованість, зв'язок виховання з життям, працею, практикою соціалістичного будівництва; виховання в колективі та через колектив, послідовність, систематичність, єдність і безперервність виховних впливів; відповідність виховання віковим та індивідуальним особливостям дітей та підлітків, гуманістичну спрямованість. У цей період визначились основні напрями виховної роботи в позашкільних закладах: політико-виховний; технічно-виробничий; науково-дослідницький; військово-патріотичний; фізкультурно-спортивний; організаційно-дозвіллевий; екскурсійно-туристський; художньо-естетичний. Змістом виховної роботи було задоволення запитів дітей та підлітків у галузі науки, техніки, сільського господарства, організація змістовного й цікавого дозвілля.

Мета, завдання, принципи позашкільного навчання й виховання були скеровані на виховання молодого покоління, гармонійно розвиненої особистості, мали ідеологічний підтекст, що обумовлювалося державною політикою України, спрямованої на максимальне наближення школи до життя, до практики соціалістичного будівництва, здійснення ідейно-політичного загартування дітей і підлітків, розвитку їхньої ініціативи, активності, колективізму.

У 1920-1941 рр. в позашкільних закладах використовувалися різні методи й форми виховної роботи, що спрямовувалися на допомогу школі в реалізації задач комуністичного виховання підростаючого покоління, у боротьбі за якість знань, політехнізацію, розвиток фізичної культури, правильну організацію дозвілля. Серйозна політико-виховна робота в багатьох випадках поєднувалася з розвагами та відпочинком, тому всі форми роботи позашкільних закладів були насичені ідейним змістом.

Крім масових, широко використовувалися групові та індивідуальні форми організації виховної роботи. Їх вибір залежав від поставленої мети та змісту запланованої роботи, від числа дітей, охоплених позашкільною діяльністю.

Виховання нової людини, особистості, свідомого громадянина відбувалося в процесі взаємодії державних органів, органів управління освітою, складовою частиною якої була позашкільна освіта, науково-методичних установ, які спрямовували й теоретично обґрунтовували діяльність виховних установ, позашкільних закладів.

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження й узагальнення його результатів підтверджують, що поставлені завдання реалізовані, мета досягнута, отримані результати характеризуються науковою новизною, практичним значенням.

Об'єктивний аналіз теоретичних і методичних досліджень, узагальнення шляхів розвитку виховної роботи в позашкільних закладах різних типів з метою практичного впровадження отриманих результатів дають підстави до таких висновків:

1. Розвиток теорії та практики виховної роботи у позашкільних закладах в Україні і міжвоєнний період (1920-1941) зумовлювався об'єктивними суспільно-політичним і соціально-економічним станом держави. На етапі (1917-1920), що передував досліджуваному періоду, в Україні формувалася нова освітня політика, закладалися основи нової, національної школи, проводилася українізація системи освіти. Політика уряду УСРР у галузі народної освіти в 1920 р. розвивалася на підвалинах, закладених попередніми урядами. Національна ідея наповнювалася новим змістом.

2. Аналіз архівних матеріалів і документів дає підстави виділити три етапи розвитку мережі позашкільних закладів. На першому етапі (1920-1925) в державі створювалися заклади (установи) соціального виховання (денні дитячі будинки, відкриті дитячі будинки, захистки, майданчики, літні колонії, школи-клуби), головними функціями яких були боротьба з безпритульністю, бездоглядністю, врятування та соціальний захист дітей і підлітків. Другий етап (1925-1933) був перехідним до планового створення й розвитку мережі позашкільних закладів, переважно вузького профілю (станції юних натуралістів, юних техніків, екскурсійні станції, дитячі театри, кінотеатри, бібліотеки, музичні, художні, спортивні школи, стадіони й майданчики), що зумовлювалося завданнями державного будівництва. На них покладалася завдання навчати, надавати знання із різних галузей науки і техніки, допомагати школі у вихованні молодого покоління, організовувати цікаве й змістовне дозвілля. На третьому етапі (1934-1941) в усій країні розпочалося масове відкриття позашкільних закладів різних типів, насамперед палаців та будинків піонерів і жовтенят – перших комплексних позашкільних закладів, що дозволило охопити позашкільною виховною роботою велику кількість учнів.

3. До Великої Вітчизняної війни в Україні була створена й функціонувала широка мережа позашкільних закладів, діяльність яких спрямовувалася на виховання всебічно гармонійно розвиненої особистості. Основними тенденціями її розвитку були: соціальний захист дітей і підлітків, їх оздоровлення, культурно-освітній розвиток, організація змістовного та цікавого дозвілля, боротьба з безпритульністю, бездоглядністю, ліквідація неписьменності (1920-1925); пристосування змісту позашкільного виховання до виконання завдань трудової

політехнічної школи, запровадження комплексу ГПО, організація вільного часу та оздоровлення підростаючого покоління (1925-1933); всебічний гармонійний розвиток дітей і молоді (1934-1941). На третьому етапі позашкільні заклади стали центрами виховної роботи з молодим поколінням, оскільки на школи покладалися в основному навчальні функції.

Народний комісаріат освіти й наукові підрозділи на всіх етапах проводили роботу щодо створення нормативних документів, які визначали шляхи розвитку, завдання, методи й форми організації діяльності позашкільних закладів.

Встановлено, що характерною особливістю досліджуваного періоду була активна участь громадськості, профспілок, ВЛКСМ, піонерської організації, заводів, фабрик у будівництві й устаткуванні позашкільних закладів. Передові працівники, діячі науки, культури, мистецтва сприяли організації виховної роботи з дітьми і підлітками, виявленню та підтримці талановитої молоді.

4. Вивчення архівних матеріалів і документів, наукових і публіцистичних праць свідчить, що в 1920-1941 рр. у позашкільних закладах різних типів нагромадився певний досвід виховної роботи, який збагатив теорію і практику позашкільного виховання. Його мета була спрямована на формування людини нового типу, органічно пов'язаної із соціалістичним суспільством, задоволення культурних інтересів і запитів молодого покоління, розвиток самодіяльності, організацію дозвілля, допомогу школі в ідейному вихованні громадян своєї держави.

Перед позашкільними закладами ставилися завдання – охопити виховною роботою широкі маси дитячого населення, створити умови для їхнього всебічного гармонійного розвитку. Головними принципами організації роботи були ідейність, патріотизм, зв'язок із життям, виховання в колективі й через колектив, гуманістична й національна спрямованість, системність, послідовність, масовість, цілеспрямованість, безперервність, урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей і підлітків. Провідним вважався принцип зв'язку виховання з політикою партії, що випливав із панівної марксистсько-ленінської філософії та теорії комуністичного виховання.

У досліджуваній період було розроблено основні напрями роботи позашкільних закладів: політико-виховний, організаційно-дозвілєвий, фізкультурно-спортивний, військово-патріотичний, екскурсійно-туристський, технічно-виробничий, науково-дослідницький, художньо-естетичний. Мета, завдання, принципи позашкільної виховної роботи спрямовувалися на виховання всебічно гармонійно розвиненої особистості, мали ідеологічну зорієнтованість, що зумовлювалося державною політикою України.

5. На основі науково-теоретичного і порівняльного аналізу наукових і публіцистичних праць встановлено, що в позашкільних закладах використовувалися різноманітні методи виховної роботи: метод інформування, формування пізнання особистості (лекції, бесіди, диспути, розповіді, пошук); метод наочних ілюстрацій та

демонстрацій (демонстрування кінофільмів, картин, схем); методи організації практичної діяльності та формування досвіду поведінки (виховання на позитивному прикладі, громадські доручення, вправи, виконання трудових завдань); методи стимулювання творчої діяльності (заохочування, покарання, змагання, створення ситуації успіху); а також форми організації та проведення виховної роботи: масові (культурно-масові, суспільно-політичні, фізкультурно-оздоровчі), групові (тренування, диспути, бесіди) та індивідуальні (підготовка виступів, повідомлень, заняття з різних видів діяльності). Найпоширенішими з них були різнопланові свята, вечори, карнавали, фестивалі, огляди художньої самодіяльності, гуляння, зустрічі, виставки, змагання, екскурсії, олімпіади, спартакіади, спортивно-масові ігри, походи, зльоти, вогнища. Усі вони були спрямовані на допомогу школі реалізувати завдання комуністичного виховання підростаючого покоління, політехнізації, розвивати фізичну культуру, організовувати змістовне й цікаве дозвілля. Розроблені педагогами та вченими провідні принципи та вироблені форми організації виховної роботи є актуальними для сучасних позашкільних закладів і можуть широко використовуватися в наш час.

Аналіз показав, що на всіх етапах становлення і розвитку позашкільної роботи з дітьми і підлітками важливу роль відігравали наукові дослідження вітчизняних педагогів, учених, у працях яких були закладені теоретичні основи позашкільного виховання молодого покоління. Особливістю розвитку української педагогічної думки періоду, що досліджувався, була національна спрямованість як основа виховання людей нової генерації. Українськими вченими й педагогами у 1920-1941 рр. була розроблена концепція національного виховання, створена вітчизняна освітньо-виховна система, визначені основні принципи національного виховання, однак спостерігалися певні розходження в практичному втіленні теоретичних набутків учених і педагогів у зв'язку з політичними та соціально-економічними умовами.

Основні результати дослідження, фактичний матеріал і теоретичні узагальнення можуть бути використані науковцями й педагогами у подальшій науковій розробці питань діяльності позашкільних закладів, проблем позашкільної освіти з метою вдосконалення сучасної теорії та практики позашкільної роботи з дітьми.

Проведене дослідження не претендує на вичерпне вирішення проблеми, оскільки цілий ряд її аспектів (питання управління, підготовки кадрів, неперервності виховання, зв'язок із громадськими дитячими організаціями тощо) вимагають глибшого і детальнішого вивчення. Актуальним вбачається дослідження історії теорії та практики позашкільного виховання як цілісної системи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Цвірова Т.Д. Навчально-виховна діяльність позашкільних закладів у контексті формування творчої особистості (школи раннього розвитку) // Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Зб. наук. пр. – К.: Пед. думка, 2000. – С.196-201.
2. Цвірова Т.Д. До проблеми становлення позашкільних закладів в Україні // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. - К. - Запоріжжя. - 2001. - Вип. 20. - С.228-231.
3. Цвірова Т.Д. Розвиток системи позашкільної роботи в Україні в 1930-1941 рр. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – К. - Запоріжжя. - 2001. - Вип. 21. - С.259-262.
4. Цвірова Т.Д. Соціальне виховання дітей та підлітків: історія та сучасність // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді). – Зб. наук. пр. - К.: ВіРА Інсайт, 2001. - Кн.ІІ. - С.255-261.
5. Цвірова Т.Д. Формування творчої особистості у клубі дітей та дорослих “Ровесник” // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Зб. наук. пр. – Рівне. – 2001. - № 17. – С.103-106.
6. Цвірова Т.Д. Методи виховної роботи в позашкільних закладах різних типів в Україні в 1920-1941 рр. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Зб. наук. пр. - К., 2002.- Кн. ІІ. - С.271-277.
7. Цвірова Т.Д. Дитячому клубу в Україні – 80 років // Рідна школа. - 2002. - №4. - С.73-74.
8. Цвірова Т.Д. Роль позашкільних закладів у процесі виховання дітей та підлітків (сторінки історії) // Рідна школа. – 2002. - №10. – С.52-54.
9. Цвірова Т.Д. Виховна робота в позашкільних закладах України: історія і сьогодення // Рідна школа. - 2003. - №2. - С.20-22.
10. Цвірова Т.Д. Форми організації виховної роботи в позашкільних навчальних закладах // Соціально-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного закладу Зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., Київ, 23-25 жовтня 2002 р. / Укл. І.Д.Бех та ін. – К.: РННЦ “ДНІТ”. – 2003. – С.118-121.

АНОТАЦІЯ

Цвірова Т.Д. Розвиток позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941 рр.). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. — Інститут проблем виховання АПН України. — Київ, 2004 р.

Дисертаційне дослідження присвячено цілісному історико-педагогічному аналізу розвитку позашкільних закладів різних типів в Україні (1920-1941) у контексті історичних та освітніх реформ зазначених років. Дослідження проводилося на основі широкого використання архівних матеріалів і документів. У роботі проаналізовано передумови становлення і розвитку позашкільних закладів в Україні в досліджуваній період, визначено й обґрунтовано етапи їх розвитку, охарактеризовано основні тенденції та особливості розвитку мережі позашкільних закладів в державі у 1920-1941 рр., систематизовано й узагальнено основні принципи, головні напрями, зміст, методи і форми організації виховної роботи в них, ролі у формуванні особистості; узагальнено досвід організації діяльності позашкільних закладів в Україні у період, що досліджується, з метою з'ясування перспектив для сучасної теорії та практики позашкільної роботи.

Основні результати дослідження, фактичний матеріал і теоретичне узагальнення можуть бути використані науковцями і педагогами у подальшій науковій розробці проблем позашкільної освіти з метою вдосконалення сучасної теорії та практики виховної роботи.

Ключові слова: позашкільна освіта, позашкільний заклад, мережа позашкільних закладів різних типів, соціальне виховання, виховна робота, всебічний гармонійний розвиток особистості, методи і форми організації виховної роботи.

АННОТАЦИЯ

Цвирова Т.Д. Развитие внешкольных учреждений разных типов в Украине (1920-1941 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01. – общая педагогика и история педагогики. – Институт проблем воспитания АПН Украины. – Киев, 2004.

Диссертационное исследование посвящено целостному историко-педагогическому анализу развития внешкольных учреждений разных типов в Украине (1920-1941 гг.) в контексте исторических и образовательных реформ указанных годов. Исследование проводилось на основании широкого использования архивных материалов и

документов. В работе раскрыты общественно-политические и социально-экономические предпосылки создания внешкольных учреждений в указанный период.

Установлено, что становление внешкольных учреждений было тесно связано с историческими событиями в государстве 1917-1920 гг., так как в это время формировалась идея создания национального просвещения, были разработаны первые теоретические и практические шаги её реализации. В эти годы зарождалась национальная школа и педагогика Украины, были созданы предпосылки для организации внешкольной работы с детьми и подростками, главной задачей которой считалась прежде всего борьба с беспризорностью и безнадзорностью. В 1917 г. был выдвинут принцип непрерывности образования, разработан план внешкольного образования, начали создаваться первые внешкольные учреждения – детские площадки разных типов, клубы.

На основе ретроспективного анализа проблемы было выделено три основных этапа развития внешкольных учреждений (1920-1925; 1925-1933; 1934-1941 гг.), каждому из которых были свойственны определенные особенности.

На первом этапе (1920-1925) в Украине создавались учреждения социального воспитания (дневные детские дома, открытые детские дома), главными функциями которых была социальная защита детей. На втором этапе (1925-1933) осуществлялся переход к планомерному развитию сети внешкольных учреждений, главным образом узкого профиля (станции юных натуралистов, техников, экскурсионные станции, детские театры и кинотеатры, библиотеки, стадионы). Их основными функциями было обучение, помощь школе в воспитании подрастающего поколения. На третьем этапе (1933-1941) в соответствии с планом развития сети внешкольных учреждений в стране массово открывались внешкольные учреждения разных типов, в первую очередь, дворцы и дома пионеров и октябрят – первые комплексные внешкольные учреждения. До середины 1941 г. в Украине была создана широкая сеть внешкольных учреждений.

Исследование показало, что основными тенденциями развития сети внешкольных учреждений в стране были: социальная защита детей и подростков, их оздоровление, культурное развитие, организация интересного досуга, борьба с беспризорностью и безнадзорностью, ликвидация неграмотности (1920-1925); приспособление содержания внешкольного образования для выполнения заданий трудовой политехнической школы, организация досуга и оздоровления подрастающего поколения (1925-1933); всестороннее гармоническое развитие детей и молодежи (1933-1941). Характерной особенностью исследуемого периода было активное участие общественности, профсоюзов, ВЛКСМ, фабрик и заводов в строительстве и оборудовании внешкольных учреждений.

Исследование показало, что в 1920-1941 гг. во внешкольных учреждениях разных типов был накоплен определенный опыт воспитательной работы, который явился значительным вкладом в теорию и практику внешкольного воспитания. Цель, задачи, принципы внешкольной воспитательной работы были направлены на воспитание

всесторонне и гармонически развитой личности, что обуславливалось государственной политикой Украины.

В ходе исследования установлено, что во внешкольных учреждениях использовались различные методы воспитательной работы (лекции, беседы, диспуты, поиск; демонстрация кинофильмов, воспитание на положительном примере, общественные поручения, упражнения, выполнение трудовых заданий; поощрение, наказание, соревнование, создание ситуации успеха) и формы организации воспитательной работы (культурно-массовые, общественно-политические, физкультурно-оздоровительные). Наиболее популярными считались разноплановые праздники, вечера, встречи, концерты, выставки, соревнования, экскурсии, фестивали, карнавалы, походы, олимпиады, смотры художественной самодеятельности, спартакиады, игры. Все они были направлены на помощь школе в реализации задач коммунистического воспитания подрастающего поколения, политехнизацию, на развитие физкультуры и спорта, организацию досуга.

Сделанные в результате исследования выводы и обобщения способствуют более полному раскрытию истории деятельности внешкольных учреждений, обогащению её новыми данными о специфике внешкольной работы детей и подростков.

Основные результаты исследования, фактический материал и теоретические обобщения могут быть использованы научными работниками и педагогами в дальнейшей разработке проблем деятельности внешкольных учреждений, внешкольного образования с целью усовершенствования современной теории и практики внешкольной работы.

Ключевые слова: внешкольное образование, внешкольное учреждение, воспитательная работа, всестороннее гармоническое развитие личности, методы и формы организации работы, сеть внешкольных учреждений, социальное воспитание.

ANNOTATION

Tsvirova T.D. Development of extracurricular institutions of different types in Ukraine (1920-1941). – Manuscript.

Thesis for Doctor's degree in pedagogical science. Specialization 13.00.01— General Pedagogy and History of Pedagogics. — Institute of Educational Problems of Academy of Pedagogical Sciences APS of Ukraine. — Kyiv, 2004.

The thesis is devoted to the process of formation and development of extracurricular institutions of different types in Ukraine (1920 - 1941). The main tendencies of educational work in extracurricular institutions are rerevealed. Their activity and role in personality formation are researched. The principal aspects of educational work organisation system are determined. The results, the facts and theoretical generalisation may be used by scientists and teachers in order to develop and improve of modern theory and practice of extracurricular institutions educational work.

Key words: extracurricular education, network of extracurricular institutions, extra scholastic, social education, educational work, all - round harmonious development, personality, methods and forms (aspects) of educational work.